

Juozas Skirius. Amerikos lietuvių tarybai - 85-eri: kaip skirtingų pažiūrų lietuviai vienijosi dėl Lietuvos laisvės

2025-ieji žymi išskirtinį jubiliejų - Amerikos lietuvių tarybai (ALT) sukanka 85 metai. Tai ne tik viena seniausių ir svarbiausių lietuvių išeivijos organizacijų Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet ir stiprus simbolis, rodantis, kad net ir būnant toli nuo tėvynės įmanoma veikliai kovoti už jos laisvę. ALT gimė iš skausmingo 1940-ųjų istorinio lūžio - Sovietų Sąjungos įvykdytos Lietuvos okupacijos - ir tapo unikaliu pavyzdžiu, kaip skirtingų pažiūrų lietuviai sugebėjo susivienyti dėl bendro tikslo atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Šiame tekste - išsamus Vytauto didžiojo universiteto profesoriaus, istoriko Juozo Skiriaus pasakojimas apie ALT ištakas, sudėtingą vienybės kelią, išsiskyrimus, diplomatinčius pasiekimus ir šiandienos aktualumą.

Prof. dr. Juozas SKIRIUS (VDU Lietuvių išeivijos instituto vyr. mokslo darbuotojas ir Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos mokslo tyrėjas) | Pasauliolietuvis.lt

Tikslinga priminti, kad ALT - iki šiol veikianti organizacija. Nuo 2000-ųjų organizacijai vadovauja dešimtasios jos pirmininkas advokatas Saulius Kuprys. ALT yra politinio pobūdžio darinys, nuo pat savo susikūrimo telkiantis JAV lietuvių demokratines, sakyčiau, patriotines organizacijas ir susivienijimus. ALT unikalumas tas, kad JAV lietuvių skirtingoms ideologinėms srovėms, išskyrus komunistuojančius išeivius, pavyko susijungti į bendrą organizaciją, siekiant ginti

Lietuvos teises. Kaip rodo to klausimo tyrimai, skirtingų išeivijos srovių telkimas buvo viena sudėtingiausių ir labai sunkiai įgyvendinamų užduočių. Tam reikėjo ypatingų sąlygų. Pirmiausia visiems rūpėjo Lietuvos valstybingumo likimas.

ALT suvažiavimo dalyviai, 1998 m. Visuotinės lietuvių enciklopedijos archyvo nuotr.

JAV lietuvių istorijoje ALT įkūrimas – tai antras toks susitelkimo atvejis. Pirmas sėkmingas bandymas įvyko 1918 metais, kai JAV lietuviai katalikai ir tautininkai susitarė ir įkūrė bendrą Vykdomąją (dar vadinamą *Egzekutyviniu*) komitetą. Tiesa, tarp jų nematome gana įtakingos JAV lietuvių socialistų srovės, kuri nepritarė atskiros tautinės Lietuvos valstybės sukūrimui.

Taigi tragiški Lietuvai 1940 metų įvykiai stipriai sujudino JAV lietuvius, jų organizacijas. Iš jų buvo masiškai siunčiami protestai JAV valdžios struktūroms prieš sovietų agresiją ir smurtą Lietuvoje, prieš sutarčių laužymą. Ne tik JAV valdžios, bet ir kitų demokratinių valstybių buvo prašoma skubiai ne tik pasmerkti okupantus, bet ir reikalauti okupacinės kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių. Tai turėjo tam tikros įtakos paskatinant JAV vyriausybę paskelbti garsųjį 1940 m. liepos 23 d. JAV valstybės sekretoriaus (laikinei einančio pareigas) Sumner'io Welles'o pareiškimą, kuriame buvo smerkiama Sovietų agresija,

nepripažįstant okupacijos. Tuo laikotarpiu išeivijoje pradėta galvoti apie įkūrimą vienos bendros Amerikos lietuvių organizacijos, kuri išimtinai rūpintųsi Lietuvos išlaisvinimo reikalais.

To siekdami nuo 1939 metų pastangas dėjo ir iniciatyvą rodė Lietuvos atstovai JAV ir ypač pasiuntinys Povilas Žadeikis. Jis birželio 20 d. Lietuvos vyriausybei išsiuntė telegramą, kurioje lakoniškai išdėstė JAV lietuvių organizacijų vadų poziciją: „Didžiai sujaudinti Lietuvos įvykiais Amerikos lietuviai. Pažadėdami savo paramą, reikalauja Krašto nepriklausomybės, Tautos suverenumo, ryžtingos apsaugos.“ Taigi tik tada pradėjo realiai telktis JAV lietuvių srovės.

Lietuvos pasiuntinys Jungtinėse Amerikos Valstijose P. Žadeikis (priekyje kairėje) ir konsulas Niujorke J. Budrys per Pasaulinę parodą (Niujorkas, 1939, Niujorko viešoji biblioteka)

Tuo metu iniciatyvos ėmėsi pati gausiausia ir geriausiai organizuota JAV lietuvių katalikų srovė. 1940 m. birželio 28 d. *Amerikos lietuvių Romos katalikų federacija*

(toliau – ALRKF) sušaukė savo Centro valdybos susirinkimą savaitraščio *Garsas* redakcijoje, kuriame dalyvavo prelatas Pranciškus Juras, dr. Antanas Rakauskas, Matas Zujus, Juozas Laučka, Vincas Kvetkus ir Leonardas Šimutis. Susirinkime nutarta paruošti ir paskelbti memorandumą, surengti Lietuvai gelbėti rinkliavą, vykti į Vašingtoną pasitarti su Lietuvos pasiuntiniu P. Žadeikiu, sušaukti ALRKF Tarybos suvažiavimą 1940 m. rugpjūčio 9 d. Pitsburge, kad būtų aptartas sumanymas kurti bendrą visų Amerikos lietuvių organizaciją siekiant Lietuvos išlaisvinimo. Iš minėto susirinkimo L. Šimutis telefonu paskambino pasiuntiniui P. Žadeikiui, kuris sutiko pasitarti su federacijos atstovais A. Rakausku, J. Laučka ir L. Šimučiu. Pasitarimas įvyko birželio 29 d. pasiuntinybėje Vašingtone. P. Žadeikis pritarė bendros organizacijos kūrimui, nors pradžioje buvo linkęs manyti, kad toji organizacija turėtų būti ne tiek politinio, kiek šalpos pobūdžio.

Taigi, 1940 m. rugpjūčio 9 d. *Penn* viešbutyje Pitsburge, įvyko gausus ALRKF Tarybos suvažiavimas, kuris nutarė steigti bendrą visų JAV lietuvių tarybą, pradžioje pavadintą *Lietuvai gelbėti taryba*. Antrą dieną, t. y. rugpjūčio 10 d., Tarybos suvažiavimo paskirti veikėjai kunigas Jonas Švagždys, savaitraščio *Amerika* redaktorius J. Laučka ir dienraščio *Draugas* redaktorius L. Šimutis susitiko su tautininkų-sandariečių veikėjais: savaitraščio *Sandara* redaktoriaumi Miku Vaidyla, organizacijos *Amerikos lietuvių tautinės sandaros* prezidentu Petru Pivaronu ir savaitraščio *Dirva* redaktoriaumi Kaziu Karpiumi. Jie taip pat pritarė ALRKF nutarimui steigti bendrą *Lietuvai gelbėti tarybą* ir į ją įeiti. Tuo pat buvo sudaryta jos, t. y. LGT, pirmoji Centrinė valdyba, kurios pirmininkas buvo L. Šimutis, vicepirmininkas P. Pivaronas, sekretorius K. Karpus, išdininkas kun. J. Švagždys, nariai – M. Vaidyla ir J. Laučka.

Tuo tarpu JAV lietuviai socialistai, kurie telkėsi apie dienraštį *Naujienos* ir savaitraščius *Keleivis* bei *Naujoji Gdynė*, neskubėjo jungtis prie vieningo centro su katalikais ir tautininkais. Tiesa, bendruose JAV lietuvių susirinkimuose įvairiose kolonijose, kur buvo priimamos rezoliucijos, smerkiančios sovietinę okupaciją, dalyvavo ir socialistų šalininkai. Tik tada, kai Lietuvoje vadinamasis *Liaudies seimas* nutarė jungtis prie bolševikinės TSRS, kai prasidėjo sovietizacija ir Lietuva buvo įjungta į TSRS sudėtį, JAV lietuvių socialistų vadovybė – *Lietuvių socialistų sąjungos* Vykdomasis komitetas – aiškiai pasisakė kovosiantis už nepriklausomą ir laisvą Lietuvą. Jie atsišaukime pareiškė: „Jeigu matysime, kad yra galimybės sėkmingiau tą kovą vesti su kitomis lietuvių išeivių grupėmis, kurios stoja už nepriklausomą, demokratinę Lietuvą – veiksime bendrai su jomis.“ Tačiau vis

nesiuntė savo atstovų į LGT motyvuodami tuo, kad jie, t. y. socialistai, dar nesusitarė tarpusavyje. Vis dėlto pagrindinė priežastis buvo tautininkai, atvirai rėmę prezidentą Antaną Smetoną, kurį socialistai viešai vadino diktatoriumi, fašistu. Tai jau buvo užprogramuotas bendros LGT vidinis nestabilumas, kuris netrukus ir pasireiškė.

Socialistai prie katalikų ir tautininkų prisijungė, galima sakyti, paskutinę akimirką, pastariesiems ruošiantis vizitui į Baltuosius rūmus pas JAV prezidentą Franklin'ą D. Roosevelt'ą. Vizitas jau buvo numatytas spalio 15 d. be socialistų. Socialistų atstovai – *Naujienu* redaktorius Pijus Grigaitis, *Keleivio* redaktorius Stasys Michelsonas ir advokatas Fortunatas Bagočius, iš Bostono atvykę spalio 14 d., papildė LGT gretas ir kartu buvo įtraukti į delegaciją pas JAV prezidentą. Tokį netikėtą socialistų apsisprendimą galima paaiškinti tik jų noru parodyti JAV visuomenei, lietuvių išeivijai, kad ir JAV lietuviai socialistai taip pat yra lietuvių patriotinė srovė, nepritarianti Lietuvos okupacijai ir aneksijai. Vizitas į Baltuosius rūmus buvo plačiai išgarsintas visuomenėje, pažymint JAV lietuvių organizaciją LGT ir jos siekius. Bet drauge tai buvo ir LGT, kaip svarbiausios JAV lietuvių organizacijos, pripažinimas.

Taigi spalio 15 d. LGT galutinai susiformavo kaip JAV lietuvių patriotinių srovių organizacija. Susitikimo metu JAV prezidentas F. D. Roosevelt'as pažadėjo lietuvių delegacijai savo paramą, kad Lietuva vėl taptų nepriklausoma. Mat jis jau ruošėsi naujiems rinkimams ir lietuvių balsai buvo reikalingi.

Siekiant suaktyvinti LGT, reikėjo ją plėsti, įtraukiant ne tik srovines organizacijas, bet ir susivienijimus, draugijas, klubus ir pan. Pasiuntinio P. Žadeikio nuomone, žodis „gelbėti“ per siauras ir tai esanti kliūtis politinei tarybos veiklai. 1941 m. gegužės 15 d. LGT suvažiavime įteisintas naujas organizacijos pavadinimas – *Amerikos lietuvių taryba* (toliau – ALT), prisimenant Pirmojo pasaulinio karo laikotarpio išeivijos patirtį, kai veikė tokiu pat pavadinimu jų organizacija. Deja, šie pertvarkymai nepašalino prieštaravimų ALT viduje. Juos dar sustiprino 1941 m. kovo 10 d. į JAV atvykęs A. Smetona su šeima. Neigiamas socialistų ir dalies katalikų požiūris į Lietuvos prezidentą užrūstino tautininkus. Jie protestuodami pasitraukė iš ALT ir įkūrė savo atskiras organizacijas, kaip 1941 metais *Lietuvai vaduoti sąjungą*, 1942 metais *American Friends of Lithuania* ir 1944 metais *Amerikos lietuvių misiją*, skirtas Lietuvos laisvinimo bylai vesti. Šių organizacijų lygiagreti, dubliuojanti ALT veikla tęsėsi iki 1949 metų, kai tautininkai sugrįžo į ALT. Tą laikotarpį galima vertinti kaip tam tikrą krizinį laikotarpį JAV lietuvių

politinėje veikloje, nors ALT ir tautininkų organizacijos atliko nemažai reikšmingų darbų.

ALT delegacijos susitikimas su prezidentu Dwight'u D. Eisenhower'u Baltuosiuose rūmuose 1953 m. kovo 26 d. Šimutis, L. Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoj. Chicago, 1971, p. 206

ALT ir JAV LB delegacijos susitikimas su prezidentu John'u F. Kennedy 1961 m. vasario 16 d. Šimutis, L. Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoj. Chicago, 1971, p. 207

ALT delegacijos susitikimas su prezidentu Harry S. Truman'u Baltuosiuose rūmuose 1946 m. spalio 29 d. Šimutis, L. Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoj. Chicago, 1971, p. 101

Iš Juozo Skiriaus knygos „JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918-2018“, 2018 m.

Vėlesnis ALT laikotarpis, t. y. nuo 1949 metų, kaip vieningos politinių srovių veiklos laikotarpis, yra pasižymėtas įvairiausių darbų: buvo rengiamos politinės akcijos Kongrese, JAV Valstybės departamente; sudaromos delegacijos pas JAV prezidentus; bendradarbiaujama su kitomis tautomis; leidžiami informaciniai biuleteniai; dedamos pastangos organizuoti *Amerikos balso* laidų transliavimą į Baltijos kraštus; įvairiomis progomis ruošiami memorandumai JAV valdžios įstaigoms; organizuojami *Amerikos lietuvių kongresai*; finansiškai remiamas *Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas* ir panašiai. Visa tai kol kas yra objektai būsimų naujų tyrimų, leisiančių geriau suprasti ALT veiklos nuopelnus.

Pirmas iš kairės – kongresmenas Charles Kerstenas, antra – M. Kižytė, trečias – L. Šimutis, ketvirtas – Lietuvos diplomatas Jozas Kajeckas (Leonardas Šimutis. Amerikos lietuvių taryba. Chicago, 1971, p. 177).

Šie 2025 metai yra jubiliejiniai ne tik ALT, bet vienam iš jos pirmininkų, lietuvių visuomenės veikėjui, statybos inžinieriui Eugenijui Algimantui Bartkui (1925–2011), kuriam būtų suėję 100 metų. Daugiau apie E. Bartkų skaitykite kitą savaitę išėisiančiame straipsnyje.

Projektas „Pasaulio Lietuva.“

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.